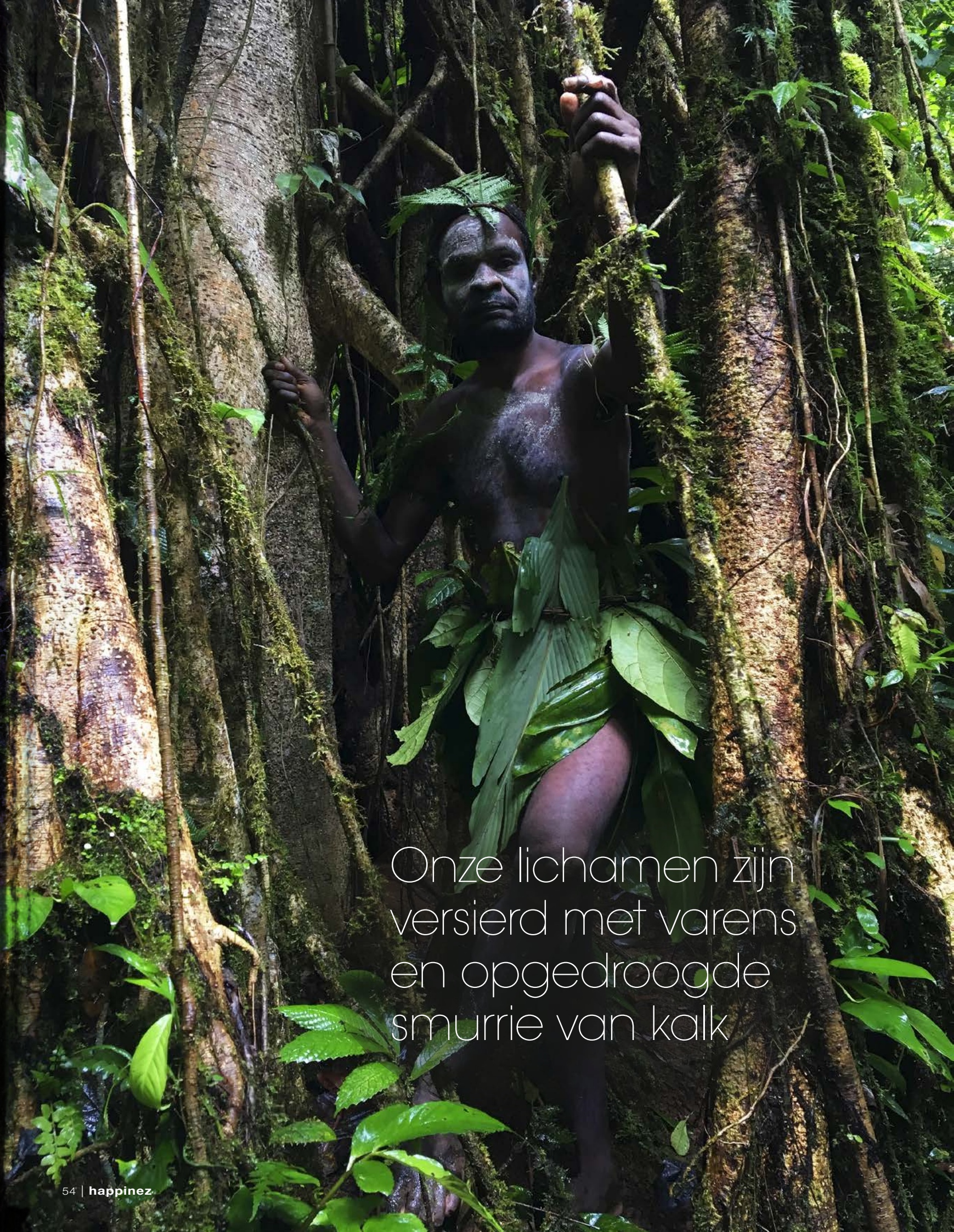

Papoea-Nieuw-Guinea

Het bezielde bos van Bosavi

Na ontelbare reizen door woestijnen verbleef ontdekkingsreiziger, bioloog en schrijfster Arita Baaijens tweeënhalve maand op Papoea-Nieuw-Guinea. Tussen de vogels in het oerwoud onderzoekt ze de verwevenheid tussen mens en natuur. En pleit ze voor het 'rewilden' van de westerse geest.

TEKST EN FOTOGRAFIE ARITA BAAIJENS

Onze lichamen zijn versierd met varens en opgedroogde smurrie van kalk

Eetbare insecten gaan verpakt in bladeren mee naar huis

Tevergeefs probeer ik het tempo bij te houden van Papoea gids Albert Dalomé die me naar het grottencomplex van zijn voorouders beloofde te brengen. We volgen een overwoekerd pad in het tropische regenbos op de berg Bosavi, een uitgestorven kegelvulkaan in de zuidelijke hooglanden van Papoea-Nieuw-Guinea. Het gebied ligt zo afgelegen en is zo onherbergzaam dat je er alleen te voet kunt komen. Nooit meer, dacht ik twee maanden geleden tijdens de helse tocht hier naartoe. Mijn polderlichaam is nog steeds niet gewend aan onmogelijk klimpartijen in een vochtig klimaat, maar klagen hoor je mij niet meer. Juist onbegaanbaarheid en volstrekte isolatie maken dit vergeten plekje tot een biologische *Wunderkammer*. Bontgekleurde kaketoets, dansende paradijsvogels, exotische vlinders groter dan mijn hand, dikke pythons en schitterende orchideeën; uitbundigheid en overdaad zijn de norm in Bosavi. Dat geldt voor het aardse domein, maar ook voor *masalei*, natuurwezens die het leven van bosbewoners sturen. Onder hen goeddoeners, maar ook raddraaiers die soms dood en verderf zaaien. Albert had me gewaarschuwd voor masalei in zijn grot, een man en vrouw. Beiden niet kwaad-aardig, wel humeurig. Toch zit ik meer in over de weersomstandigheden dan over onzichtbare natuurwezens, want een fikse stortbui is voldoende om het onderaardse gangenstelsel vol te laten lopen.

Papoea's in longhouses

Als tiener droomde ik al van de hooglanden van Papoea-Nieuw-Guinea, maar de lokroep van lege landschappen en verre einders bleek sterker. Jarenlang trok ik door woestijnen, tot ik twee jaar geleden besloot mijn werkterrein te verleggen naar tropische streken om ook daar de verwevenheid tussen mens en natuur te onderzoeken. Zo belandde ik in Bosavi, waar Papoea's in longhouses wonen, zoete aardappelen verbouwen en jagen met pijl en boog. Ik wil uitzoeken of wij, hi-tech wizards met een klimaatprobleem, nog iets kunnen leren van jagers die het bos als beziel ervaren. Natuurlijk is dit bezoek ontoereikend om een complexe cultuur te doorgronden. Maar een frisse, onbevangen blik heeft ook voordelen. Als beginneling merk ik misschien dingen op die een expert met tunnelvisie ontgaat.

Traditionele kleding voor speciale gelegenheden

Sotobeya en mijn tolk Stella hebben groenten gehaald

Een geluid,
de geur van
een zwijn, een
omgewoeld
pad, niets staat
hier op zichzelf

Natuurwezens

Tok, plok, tjak. Albert's vlijmscherpe kapmes zwaait onvermoeibaar van links naar rechts, inhakkend op alles wat prikt, bijt, steekt, zaagt of wurgt. Mijn jonge tolk Stella volgt me op de voet en assisteert bij glijpartijen en stroomversnellingen. “Kijk,” Albert mept het lemmet met volle kracht in een geschubde boomstam. Pikzwarte druppels glijden in draadjes naar beneden. Het vocht wordt gebruikt als verfstof voor het decoreren van mensen en de *kundu*, drum. Zwart, rood en wit zijn de hoofdkleuren van Bosavi, andere verftinten heeft de natuur niet in de aanbidding. Het bos levert nuttige producten, maar fungeert ook als geheugen, merkte ik de afgelopen maanden. Met wie ik ook op stap ging, en waarheen de reis ook voerde, geen plekje bleef onbenoemd. Een rots, holte in de aarde of een bosje bamboe, er hoorde een verhaal bij dat verwees naar een gebeurtenis, persoon of herinnering. Vaak bevatten verhalen gedetailleerde kennis over de lokale geografie, eigendomsrechten, afstamming, planten en dieren. Verhalen houden het landschap levend, begreep ik van Chief Sigalo. “We moeten de verhalen van een plek blijven vertellen,” benadrukte hij tijdens een van onze gesprekken. Hij is ervan overtuigd dat als vreemden zijn land zouden overnemen met de oudere generatie ook de verhalen zouden verdwijnen. Voor hem en zijn volk is Bosavi geen geografische locatie maar een universum, een pulserend organisme dat leven schept en vernietigt. ‘Een actief mysterie’, omschrijft Pulitzerprijswinnaar Annie Dillard, ‘zo’n plek in de natuur waar lineaire tijd niet bestaat en het oog houvast verliest’. Bosavi is zo’n schemerwereld waarin dingen voortdurend van vorm en plaats veranderen. Nu zie je het niet, dan weer wel. Ook natuurwezens wisselen van gedaante. De ene keer bespioneren masalei een dorp in de gedaante van een zwijn, dan hangen ze als python aan een tak of houden een jager voor de gek in de gedaante van een vogel. Totemdieren, dieren waar masalei een voorkeur voor hebben, mogen niet gedood worden. Tijdens mijn verblijf hoger op de vulkaan doodde een jager tegen de regels in een zeldzame vogel. Eenmaal thuis kreeg de man een ongeluk. Er zat voor hem niets anders op dan het hele eind terug te lopen om de vertoornde geest te pacificeren met een offer. De man in

kwestie was bekeerd tot het christendom, maar daar hadden de masalei blijkbaar lak aan. Het sterke geloof in natuurgeesten is volgens mij de redding van het regenwoud. Taboes voorkomen dat mensen het bos plunderen en natuurlijke rijkdom te gelde maken. Niet ver hier vandaan gaan enorme arealen oerbos tegen de vlakke en commerciële houtkappers lieten hun oog ook vallen op Bosavi. Tot nu toe kregen ze 'nee' te horen, ook gouddelvers en oliebaronnen konden gaan. Maar ze zullen terugkomen en er komt een dag dat mensen overstag gaan omdat ze geld nodig hebben voor onderwijs en zorg. Als de *Wunderkammer* tegen de grond gaat, mogen we dat onszelf en onze cultuur verwijten. Wij, die hechten aan boekenkennis en winstmaximalisatie, bieden volkeren die anders tegen de wereld aankijken geen enkele speelruimte om anders te leven dan de groeieconomie voorschrijft.

Een belichaamd weten

Behendig peutert Stella een duimdikke keverlarve uit een half vergane boomstronk. Een lekkere snack voor straks. Verpakt in een omgevouwen blad verdwijnt de wriemelende massa in haar draagnetje. Boomratjes, kevers, een hagedis, niets ontsnapt aan het oog van mijn metgezellen. We lopen alle drie op hetzelfde pad en toch in een verschillend universum. Zo bestaat mijn dag uit een serie snapshots, losse gebeurtenissen, waar mijn gedachten meteen bovenop springen. Ik dénk mijn wereld. Het brein ziet iets, oordeelt, plakt er een etiket op en stopt het in een doosje. Klaar. Albert's wereld, vermoed ik, is meer een continuüm en sensueler van aard. Regen op huid, ruisend water langs blote benen, de aarde kennen met de voetzolen. Kennis is bij Albert een belichaamd weten. De wereld is geen concept en zijn dag bestaat niet uit een serie losse gebeurtenissen. Integendeel. Een onverwacht geluid, een gebroken takje, een kras op een boomstam, de geur van een zwijn, een omgewoeld pad, niets in Bosavi staat op zichzelf. Hoe de draadjes met elkaar zijn verknoopt... de tijd zal het leren. In de namiddag doorkruisen we een moeras met sagopalmen, daarachter doemt een houten huisje op. “Hier slapen we,” giechelt Stella. Ze is het puberzusje van Jacinta, de tolk met wie ik tot eergisteren heerlijk samenwerkte. Jacinta, de oudste zus, is snel van begrip en spreekt perfect Engels. Ze werkte een half jaar geleden nog als personeelsmanager in een vijfsterrenhotel in de hoofdstad, liep op pumps en ging 's avonds uit dansen. Nu woont ze in een moddergat, snelt op blote voeten door het bos en is de wanhoop nabij omdat ze van haar ouders met een jongen uit het dorp moet trouwen. Ja, ze hadden een keer seks gehad, mokte Jacinta. Maar moest ze daarom de rest van haar leven sago stampen (zetmeelproduct dat wordt gewonnen uit het merg van verschillende soorten palmen) voor iemand van wie ze niet hield? Blijkbaar, want gisteren trok ze bij hem in en daarmee was het huwelijk een feit. Tradities volgen op straffe van uitsluiting is niet altijd een feest. Nu neemt Stella haar rol als tolk over.

Unieke kennis

Het longhouse hebben we voor onszelf. Albert kent de eigenaresse, ze komt overmorgen weer langs om halfwilde zwijntjes bij te voeren. De gezellig knorrende viervoeters worden liefdevol verzorgd, ook al zijn het enorme handenbinders. Biggetjes blijven een tijdje in het dorp om aan de eigenaar te wennen, de rest van hun leven foerageren de dieren in het bos waar de eigenaar enkele malen per week op bezoek komt. Tot ver op de berg hoor je mensen op elk moment van de dag hun zwijn roepen, soms urenlang. Na een prettig leven voedt het troetelzwijn op zijn beurt het halve dorp. Het boerderijtje is een godsgeschenk. Binnen is het droog, buiten hangen bananen en groeien bamboestengels om sago in te smoren. Koken kunnen Papoea's zonder pannen. Dat is niet iets wat ik beheers, dus ik laat het graag aan Stella over. Ik veeg de slaappleats, >

OVER ARITA

Als bioloog en agnost gelooft Arita Baaijens niet in boven-natuurlijke krachten, maar toen ze in Siberië merkte dat een heel volk verschijnselen waarnam die haar ontgingen, besloot ze op onderzoek uit te gaan. Een Mission Impossible die vroeg om een Indiana Jones-aanpak. 'Van mijn reizen leerde ik dat mens en natuur niet wezenlijk van elkaar verschillen. Het maakt eigenlijk niet uit of een berg of bos nu wel of niet denkt: wat ertoe doet, is wat een mens gelooft. Stilstaan en voelen hoe de aarde draait, weten waar je vandaan komt, een relatie aangaan met de dingen om je heen - dat helpt een mens om zijn plek te vinden in systemen die de menselijke maat ontstijgen.'

Voedzaam, medicinaal, giftig – elke vrucht heeft z'n nut

zet het muskietennet op en vul bamboestengels met malse topjes van wilde varens. Smullen maar. Na het eten trekt Albert zich terug op de veranda. Hij klemt een ouderwets leesbrilletje op de neus en bladert door een beduimelde Engelstalige vogelgids, in een schriftje noteren zijn eeltige vingers nauwgezet Latijnse namen van vogels die we vandaag tegenkwamen. Het voelt vertrouwd, daarom duurt het eventjes voor de betekenis van de scène op het balkon tot me doordringt. Dit is waar mijn onderzoek over gaat, in het klein ontvouwt zich voor mijn ogen een drama dat op wereldschaal het klimaatprobleem veroorzaakt: vernietiging van de kennis en taal van orale culturen. Nomadisch levende samenlevingen zijn evenmin perfect, maar zij bedachten hun eigen oplossingen voor de uitdagingen van hun leefomgeving. Al deze unieke kennis gaat rap verloren.

Mythen, verhalen en rituelen

Zachtjes tik ik Albert op de schouder en vraag waarom hij zo geïnteresseerd is in Latijnse namen voor vogels in Bosavi. Wat weet een professor uit Oxford wat mijn gids niet weet? Biologenjargon is een magere aanvulling op de veelomvattende kennis van iemand die in Bosavi is grootgebracht. Van wieg tot graf, van de vroege ochtend tot in de late avond gejubel en gekras van fanamé's, muni's en nene's. De vogels duiken op in nachtelijke dromen, mythes, liederen en verhalen die 's avonds in het longhouse bij een flakkerend vuur worden verteld. Een danser die een paradijsvogel imiteert tijdens de *sing sing*, omringd door vrouwelijke dansers en bijgelicht door fakkels, zijn lichaam uitbundig gedecoreerd met verf, veren en ruisend palmbblad, zo'n danser wordt de vogel, is de vogel. Daar kan toch geen wetenschappelijke veldgids uit Oxford tegenop? Albert moet lachen om mijn uitbarsting en ziet het probleem niet zo. Hij vertelt over een gebeurtenis die zijn leven veranderde. In 2008 landde vanuit de hemel een team wetenschappers en een cameraploeg van de BBC in zijn dorp Fogomayo. Drie maanden lang was iedereen in rep en roer vanwege operatie Lost Land of the Volcano. Helikopters vlogen af en aan met mensen en voorraden. Lokale verkenners onder wie Albert werden eropuit gestuurd om grotten, het bos en de krater uit te kammen, op zoek naar insecten, vleermuizen, zoogdieren, amfibieën die nog niemand buiten Bosavi ooit had aanschouwd. Het resultaat was spectaculair en de ontdekking van tientallen onbekende soorten haalde de wereldpers. De documentaire werd op televisie vertoond, maar spoedig daarna vergat de wereld Bosavi weer. Op mijnbouwers en houtkappers na. De beduimelde veldgids is een aan-denken van de professor voor wie Albert werkte. Misschien wil ik de man een berichtje sturen? Albert blijft hopen dat biologen ooit terug zullen komen en hem opnieuw inhuren als onderzoeksassistent. Hij weet inmiddels dat zijn schat aan kennis, verpakt in mythen, verhalen en rituelen, buiten Bosavi niets waard is. Daarom leerde hij op latere leeftijd lezen en schrijven, en bekwaamt hij zich nu in de taal van de wetenschap.

De vogels spreken

Niet alleen mijn kuiten, maar ook de veranderende plantengroei verraden dat we behoorlijk in hoogte zijn gestegen. “Nog even,” houdt Albert de moed erin. Plotseling staat hij stil en steekt zijn vinger omhoog. “Luister!” Het weemoedige geluid van een verre misthoorn op zee. “Die vogel zingt mijn naam.” Ik knik en denk er het mijne van. “Het is natuurlijk mijn vrouw die roept,” verduidelijkt Albert. Zijn vrouw stierf in het kraambed. Sindsdien wonen de kinderen bij Alberts familie en betrok hij zelf een klein huis. Eenzaam voelt hij zich niet: overal zingen vogels en ook de doden zijn niet ver weg. Ondanks zendingsverhalen over een paradijs voorbij de wolken, geloven de meeste hooglanders dat hun geliefde doden zich ophouden in het regenwoud.

Ook ik hoor nu de vogels in het bos spreken

Een zeldzame open plek in de bijna ondoordringbare jungle

Ik wil uitzoeken
of wij, hi-tech
wizards met een
klimaatprobleem,
iets kunnen leren
van jagers die
het bos als
bezield ervaren

Onbereikbaar ver weg voor mensen van vlees en bloed, maar niet voor gevederde vrienden, die fungeren als boodschappers. Vogels die boodschappen doorgeven en mensen die vogels verstaan? Geïntrigeerd versnel ik mijn pas en vraag Albert of vogels in Bosavi ook weleens op eigen houtje een bericht doorgeven. Aan jagers bijvoorbeeld, die hun prooi kwijt raakten in dicht struik-gewas. “Zeker.” Zo verklapt de nene bij aanvang van de jacht welke prooi een jager die dag aan zijn speer rijgt. Is het een zwijn dan let Albert extra goed op geuren, is het een slang dan kijkt hij wat vaker naar boven. “Je bedoelt dat de nene de toekomst kan voor-spellen en jullie zijn boodschap verstaan?” Een bevestigende knik. “Versta je ook wat andere vogels zeggen?” vraag ik, perplex over de wending die het gesprek neemt. In mijn hoofd rennen kabouters paniekerig rond, archiefladen opentrek-kend op zoek naar aanknopingspunten. Blijkbaar was ik horende doof en als ik cruciale informatie over vogels over het hoofd heb gezien, wat heb ik dan nog meer gemist? Na wat aanwijzingen van Albert hoor ik ook vogels in het bos spreken, luid en duidelijk. Een waanzinnige ervaring. Met niets te vergelijken. Op slag maakt het gekmakende woud van stammen en gebladerte, waar ik geen hand voor ogen zag, plaats voor een concert-zaal zo groot, gracieus en majestueus als een kathedraal. Mijn borst zet uit, de tred wordt lichter, het hart danst nu ik individuele vogelgeluiden herken en kan vermoeden hoe prettig Bosavi-bewoners zich voelen in een bos waarvan zij de taal verstaan. De inwijding brengt een aardverschuiving teweeg in mijn perceptie van Bosavi en misschien wel van de wereld als geheel. Niet dat ik opeens vogels versta of zelfs maar wil beweren dat mensen in het bos vogelzang correct interpreteren, verre van dat. Het wonder zit 'm erin dat mijn oren de wereld in geluid verklaren. Voor iemand die deze taak exclusief uitbesteedde aan een stel blauwgroene ogen is het bestaan van een akoestisch univer-sum waarin vogels tot mensen spreken een regelrechte openbaring. Wetenschapper en musicoloog Stephen Feld overkwam hetzelfde, lees ik na terugkomst in zijn studie ‘Sound and Sentiment’. Twintig jaar geleden deed hij veldonderzoek in een ander deel van Bosavi en vroeg zijn informant de oren van het hoofd. Als wetenschapper was hij gefixeerd op meetbare gegevens van vogels, hun taxonomie en fysiologische kenmerken. Dat ging maanden zo door. Op een dag knapte er iets bij de gids, voor wie vogels zoveel meer betekenen dan een optelsom van data. ‘Luister,’ beet hij Stephen toe, ‘voor jou zijn het maar vogels, voor mij zijn het de stemmen van het bos.’

De buik van moeder Aarde

Terug bij het grottencomplex van Alberts grootouders, bungel ik aan een provisorisch gemaakte ladder van lianen. Geen wonder, denk ik, dat natuurwezens in grotten staan afgebeeld met extreem lange armen en benen. De sporten op de vervaarlijk zwiepende ladder liggen verder uiteen dan mijn lichaam lang is en ook ik zou wel iets langere lede-maten kunnen gebruiken. Albert werkte gisteren in de stromende regen de hele dag aan drie ladders die de afdaling in de grot mogelijk moesten maken. Dikke lianen van wel dertig meter zoeken, tussenlatten bevestigen, ladders bevestigen in een grot vol modder en vocht. Het hielp niet dat onze lampen van goedkope Chinese makelij zijn. Batterijen lopen snel leeg en het vocht doet de rest. Maar hier hang ik, in een donkere, ademende grot. ‘Hier zijn de dochters van je zonen, wees niet boos, wij zullen niets verstoren,’ zingt Albert voordat wij de grot betreden. Binnen blaast hij aromatische rook het gangenstelsel in. Onze lichamen zijn versierd met varens en opgedroogde smurrie van witte kalk. Het blijft stortregenen buiten. Hemelwater stroomt sissend en bruisend door de spleet bij de ingang tot recht boven mijn hoofd en klettert vanaf daar in vrije val naar beneden. Op de tast zak ik de buik van moeder Aarde in, me als een aapje vastklemmend aan vuist- dikke lianen die

met groene zeep lijken ingesmeerd. De koplamp sputtert, mijn universum bestaat uit een knoop in de maag, handen en voeten die tastend hun weg zoeken en het klaterende geluid van water. Een tweede afdaling, nog lastiger en dieper dan de eerste. Beneden strijkt een tochtvlaag langs mijn kletsnatte huid, in de richting van de windvlaag gloort licht. Daglicht! De ondergrondse tunnel komt uit bij een natuurlijke luchtschacht waarin een luidruchtige waterval met grote kracht op de bodem stort. Daarboven gloort het blauw van een wolkenloze hemel. Wij volgen het water naar beneden en daar, staande naast een rode steen en begeleid door onstuimig geraas van water, vertelt Albert de trieste ont-staansmythe van de grot. Eens stond hier een grote sagopalm waarin een machtige masalei woonde. Een zwangere vrouw hakte de boom nietsvermoedend om en verza-melde sago. De woedende masalei stuurde een krokodil op haar af. Een slag met de staart en de grot was geboren. Vrouw en krokodil tuimelden naar beneden. De baby in haar buik veranderde in een grote vleermuis en de vrouw verdween in de bek van de krokodil.

Plek in de kosmos

Een scheppingsverhaal weerspiegelt niet alleen de cultuur van een volk, maar ook haar leefomgeving. En die is in Bosavi ruig en brutaal. Spiritualiteit is daarom geen vrijblijvende bezigheid in deze contreien. Om de plek van de mens in de onbevattelijke kosmos te be-palen verzint elke cultuur, ook de onze, verhalen en mythen. De verhalen zijn verzonnen, de gevolgen niet. Zo kennen wij aan natuur geen rechten of ziel toe, je mag er gewoon mee doen wat je wilt. In Bosavi bedachten mensen een ander verhaal en ik vermoed dat hun oerbos daarom nog overeind staat. Wie de ontstaansgeschiedenis van Alberts grot wil ontkrachten met het argument dat mythes of natuurwezens op fantasie berusten, heeft er niets van begrepen. Mythes zijn per definitie onwaar, hun werkelijke functie is het onver-klaarbare vertalen naar een beeld dat het menselijk bestaan glans verleent en het mysterie intact laat. En dat hebben mijn Papoeavrienden in Bosavi heel goed begrepen. 🌿

Dansende
paradijsvogels,
exotische vlinders
en schitterende
orchideeën:
uitbundigheid en
overdaad zijn de
norm in Bosavi

